

JAK ZALOŽIT HERBÁŘ

Herbář - z latinského slova
herba - bylina.

Co je herbář?

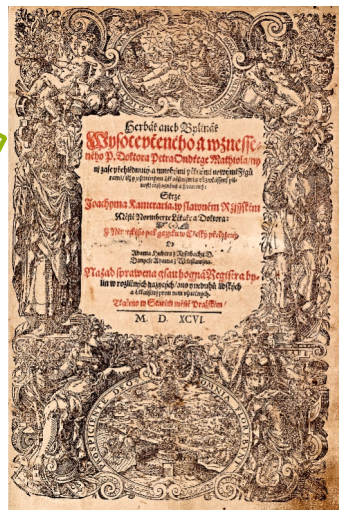
herbářová položka: list papíru,
usušená vylisovaná rostlina,
etiketa - scheda

Herbář je sbírka *herbářových položek* – usušených vylisovaných rostlin, uložených na listech papíru a opatřených etiketou (*schedou*).

Při uložení ve vhodných podmínkách a šetrném zacházení vydrží i několik staletí. Herbářový materiál zachovává prakticky všechny důležité znaky a může být použitý pro pozdější určení druhu rostliny. Ztrácí se většinou vůně a barva květů, popř. celých rostlin.

Herbářová položka je trvalým dokladem o existenci určité rostliny na určitém místě v uvedeném čase, který nemůže nahradit ani kresba, ani fotografie. Herbáře mají velký dokumentační význam. Slouží pro studium rostlinných druhů, můžeme díky nim sledovat úbytek či šíření rostlin např. vlivem lidské činnosti, porovnávat stav květeny určitého území v minulosti a současnosti apod.

Na rozdíl od dnešních herbářů byly dříve jako herbáře označovány „učené knihy“, které vyobrazovaly rostliny a popisovaly hlavně jejich léčivé účinky. Mezi nejznámější patří *Mattioliho herbář*, který u nás vyšel v roce 1562.

Kde najdeme herbáře?

Herbáře spravují nejrůznější instituce - muzea, vysoké školy, botanické zahrady, botanické ústavy apod. Existují však i soukromé sbírky. Na internetových stránkách *Moravského zemského muzea* je zveřejněn seznam herbářových sbírek v ČR <http://www.mzm.cz/seznam-herbarovych-sbirek-v-cr/>.

Celosvětový seznam pak na stránkách *New Yorské botanické zahrady* <http://sweetgum.nybg.org/science/ih/>.

Jak sbíráme?

sběr rostlinného materiálu

§ Sběr rostlin neprovádíme v chráněných územích, nesbíráme zákonem chráněné rostliny. Pokud jsme k přírodě ohleduplní, nesbíráme ani rostliny, které sice chráněné nejsou, ale na dané lokalitě se vyskytují vzácně.

Rostliny v terénu sbíráme pokud možno celé i s kořeny či oddenky a ukládáme je do velkých igelitových sáčků. Pokud jsou příliš velké, skládáme je do tvaru V, N či M. U zvláště statných rostlin sbíráme část květenství, střední a dolní část lodyhy s listy, vše z téhož jedince. U stromů a keřů sbíráme přiměřeně velké části větví. Vybíráme rostliny kvetoucí, případně plodící, dobře vyvinuté, nepoškozené. Hlínu z kořenů důkladně otřepeme, případně doma umyjeme.

O všech sběrech si vedeme přímo v terénu poznámky (datum, místo sběru, charakter stanoviště, příp. barva květů, vůně). Pokud sbíráme menší množství materiálu, můžeme rostliny přímo v terénu zakládat do novinových papírů a tvrdých desek.

Co s rostlinami doma?

preparace a sušení

Při zakládání vložíme k rostlinám lístky, které umožní dohledat informace, které jsme si zaznamenali k rostlinám v terénu. Ty potřebujeme k vyplňování etiket.

Nasbírané rostliny vkládáme mezi savé papíry, postačí i noviny. Nemáme-li možnost je založit hned po příchodu z terénu, uložíme je v uzavřeném igelitovém sáčku do ledničky, kde vydrží i několik dnů, a do novin je založíme později. Rostliny na sušicím papíru rozložíme do přirozené polohy, dbáme na to, aby se květy či listy příliš nepřekrývaly, listy obrátíme některé na líc, jiné na rub.

Příliš velké rostliny, které by se nevešly na formát herbářové položky, můžeme ohnout (většinou provádíme už při sběru), nebo je rozřežeme na více částí, které pak ukládáme společně na jednu položku. Silné kořeny, hlízy nebo cibule rozřízneme na poloviny nebo na více plátků.

Jednotlivé založené rostliny proložíme vrstvou novin. Je také vhodné prokládat vždy několik založených položek vlnitou lepenkou. Lepenku nebo tvrdé desky vložíme i dospod a úplně nahoru. Takto vzniklý balík se založenými rostlinami zatížíme (knihami, cihlou) a necháme na suchém a teplém místě vyschnout. Aby rostliny neplesnivěly, překládáme je podle potřeby do suchých papírů (na začátku sušení každý den, pak stačí méně často).

Vytváříme herbář

herbářová položka

Rostlina bez *etikety - schedy*
není herbářovou položkou!
Bez etikety nemá sběr
žádnou cenu!

Vylisované rostliny umístíme na tužší papír, optimální je formát A3. Někdy postačí silnější balicí papír s hladkou a drsnou stranou (rostliny klademe na drsnou stranu). Rostliny přilepíme na papír nejméně na třech místech tenkými proužky lepicí pásky.

Každá herbářová položka musí mít tzv. herbářovou etiketu - *schedu*. Je to lístek o rozměrech asi 8 x 10 cm, který se přilepí do pravého dolního rohu.

Položky ukládáme po 5 až 15 kusech do složek z přeloženého listu papíru a skladujeme je v tvrdých deskách nebo kartonových krabicích.

Etiketa - *scheda* by měla obsahovat tyto základní údaje o rostlině:

- vědecký, případně i český název rostliny
- název lokality, na níž byla rostlina sbírána a stručné ekologické údaje o stanovišti
- nadmořskou výšku lokality
- datum sběru

HERBARIUM *MJVM VE ZLÍNĚ*

CENTAURIUM ERYTHRAEA Rafn

Zeměžluč okolíkata'

Flora MORAVICA

Loc. *HOSTÍNSKÉ VRCHY: JANKOVICE, louka u řesa HRABINA, 200m SZ od nádt.*

S. M. *300* Leg. *P. Hanáková*

Datum *21.7.2000* Det. *P. Hanáková*

mtz 31 - 27373 - 84

- jméno sběratele a určovatele

Herbářové položky můžeme skladovat i přepravovat ve tvrdých deskách. Ty nám také poslouží, když se rozhodneme zakládat rostliny přímo v terénu.

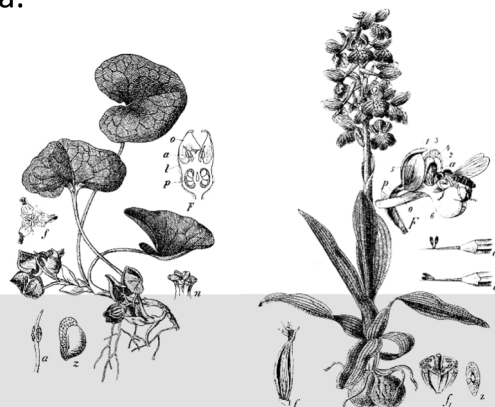
Aby nám herbář dlouho vydržel

zásady práce s herbářovým materiálem

Uložení herbářových sbírek
v kartonových krabicích v depozitáři
Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně.

Sušené rostliny na herbářových položkách jsou křehké, proto s nimi musíme zacházet šetrně. Položky bereme zásadně oběma rukama a pracujeme s nimi pouze ve vodorovné poloze, nijak je nepřevracíme. Herbář musíme chránit i před prachem, vlhkem a plísněmi. Také nezvaní hmyzí návštěvníci jej mohou zcela zničit (*rušník muzejní*, *červotoč chlebový*, *vrtavec bylinářský*). Proto je nutná desinfekce, jednak hned po usušení, ale i během skladování. Nejsnadnější je vymrazování v mrazničce (3 dny, -18°C), kdy hyne většina škůdců, ale vajíčka a výtrusy bohužel přežívají. Ke skladovanému herbáři je také vhodné vložit nějaký insekticidní prostředek, např. *Invet*. To však neděláme, pokud je místnost trvale užívaná.

Pokud se chcete dozvědět více

doporučená literatura

Seznam herbářových sbírek v ČR a SR najdeme v příloze Zpráv České botanické společnosti:

Vozárová & Sutorý (2001): *Index herbariorum Reipublicae bohemicae et Reipublicae slovacae*; Zpr. Čs. Bot. Společ. 36, Suppl. 2001/1.

O zásadách herbářování se dozvíte více v publikacích:

Peciar V. (2004): *Jak si uděláme herbář* In: *Velká kniha rostlin, hornin, minerálů a zkamenělin*, 274-286; Příroda, a.s., Bratislava.

Hoffmannová E. (1984): *Jak založit herbář*; Mladá fronta.

Křísa B., Prášil K. (1994): *Sběr, preparace a konzervace rostlinného materiálu*; PŘF UK v Praze.